

Književne novosti

Anton Knezova knjižnica. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. VIII. zvezek. Uredil Fr. Levce. — *A.* Največji in najboljši beletristični spis Ivana Cankarja so nedvomno „**Tujci**“. Tehnično ulit kakor iz kalupa, brez digresij in nepotrebnega balasta, slog lahek in eleganten, dikcija fina, umetniška in psihološka stran brez prigovora. Cankar se je pokazal v »Tujcih« kakor še v nobeni povesti duhovitega, globokega misleca in umetnika v vsakem stavku. Tudi snov je vseskozi moderna, hkratu pa aktualna. Z estetiškega stališča ji ni prigovarjati v nikakem oziru; dojem povesti je močan in — užitek . . . ne, užitka v navadnem pomenu, veselega, osrečujočega, dvigajočega, z upom oplojajočega užitka pa povest ne nudi. Težak, teman in gost oblak leži nad vso povestjo, siva megla, ki se le včasih nekoliko zaziblje, strese, a se ne dvigne nikoli. In solnce, ki posije včasih, je blede in mrklo, njegovi žarki pa so oprášeni, omazani in onemogli. Dušeč vzduh, bolno, tesnobno občutje, žalost, obup vlada v teh krasno pisanih vrstah. Nikjer pristrčnega smeha, nikjer zdrave strasti, močne energije in odvažne samosvestnosti. Mesto vsega tega pa mračen cinizem, jedek pesimizem, resignacija v srce zadetega človeka . . . sivo, vse sivo . . . In zato morem reči tudi o tej povesti Cankarjevi isto, kar sem pisal drugje o njegovi drami »Kralj na Betajnovi«: imponira mi, a ljubiti je ne morem! — Težko, da bi se našli med sto čitatelji — o čitateljicah niti govora ni! — trije, katerim bi bilo užitek, čitati »Tujce« vdruživ.

Cankar je zanesel v naše slovstvo novo, najnovejšo beletristično smer: neoromantiko; v tej smeri piše že nekaj let svoje drame in črtice in v tej smeri so pisani tudi »Tujci«. Njegova prva, neobjavljena drama »Romantični ljudje« je dala nekaj celih značajev in prizorov njegovi poznejši komediji »Za narodov blagor«. »Nadljudje« so Cankarjevi »junaki«, velikani po svojih nad vse vzvišenih lopovščinah ali čudovitih vrlinah, hudodelski imenitniki in nebeško plemeniti vagabundi sentimentalnih duš in bisernih besed. In te ženske! Eterska bitja bledih, ovalnih obrazkov, na katerih trepeta smeh le redkokdaj, a še takrat med jokom, alabastrsko prozornih ročic, secesionistovsko slokih telesc brez mišičja in iz celih snopov nervoznih živcev in pa nežnih, svetniških dušic. Abnormalni so domalega vsi Cankarjevi značaji in tipi ali vsaj čudni, jako ne-navadni. In vendar žive v modernem, realnem milieuju. Zato pa se zde nekaterim karikirani, saj je med njimi in življenjem okoli njih največja disharmonija.

Tudi Slivar je tak »Uebermensch«, vsaj v svoji domišljiji. Mladenič poln idealov, umetnik silnih in prekrasnih načrtov, modern talent rafinirano tankočutnega srca, kraljevsko samozavesten, a brez volje, brez praktičnega zmisla za realno življenje, -- meglica, ki jo suče in goni najmanjši veterc, ki pa vendar zvrča vso odgovornost le na zunanje činitelje. Skratka: dekadent. Slivar ni tip slovenskega umetnika, nego izjemen značaj, kakršnega sicer ni med nami, a kakršen je mogoč. Tip je Bajt ali Kuštrin ali Tratnik. To so normalni ljudje, a Cankar jih preganja z zaničevanjem. Saj so »filistri«! Filister je namreč človek, ki trezno misli, računa z razmerami, skrbi za dostojno suknjo in hrano in dela

za bodočnost svoje družine. Skratka: normalen član moderne družbe, ki more rabiti le marljive in vztrajne delavce. Cankarjev ljubljeneec pa je romantičen fantast-vagabund. Temu poje himne v skoraj vseh svojih delih. Zato pa so vsi njegovi junaki zapisani propadu, tragične žrtve filistra. Tudi Slivar — kakor Maks v zadnji njegovi drami! — je fantast-vagabund. In njegov konec ni prisiljen, nego naraven, in naš vzklík ob njegovi smrti se ne glasi: »Škoda ga je!«, nego: »Za življenje itak ni imel nobene vrednosti!«

Po mojem mnenju še nihče ni tako resnično naslikal umetniških razmer v naši domovini kot Cankar v tej povesti. Vagabundstvo dunajskih umetniških krogov pa je naravnost portretirano. To daje povesti glavno vrednost. Ne osebe, nego razmere na Slovenskem in v tujini, gledane s perspektive slikarja in kiparja, so najzanimivejše pri tem umotvoru. Majhne razmere rodé povsod majhne ljudi, zato tudi pri nas za veliko umetnost ni zmisla, ni denarja in ni prostora. Umetnik je tujec med rojaki, kateri imajo nujnejših potreb, nego gojiti umetnost, ki ostane luksuz bogatih in srečnih. A Slivar je bil tudi tujec na Dunaju, saj njegova umetnost ni bila praktična. Tujec pa je ostal tudi zategadelj, ker je živel le v svojih fantastnih osnovah, a za svojo rodbino ni imel zmisla niti kruha. Cankar ni hotel dokazati, da kipar sploh ne more živeti, ako ostane vseskozi umetnik v svojih delih. Saj to bi bila laž, katero ometajo uspehi vseh največjih umetnostnih prvakov, ki so tudi stradali, vagabundirali, obupavali, delali večasi za kruh, a končno kot zmagovalci dospeli socialno in umetniško do vrhunca. Cankar je dokazal le to, da najgenialnejših fantastov moderno življenje ne more rabiti, kajti brez kompromisov in brez dela mora poginiti največji talent.

»Tujci« imajo še več drugih tendenc: umetniku treba horizonta, ki ga v mali domovini ne najde, — umetnik bodi svoboden vseh vezi — usoda umetniškega razvoja na Slovenskem ne sme biti v rokah suhoparnih birokratov, itd. Cankar je hotel povedati mnogo, in povedal je res marsikaj resničnega, bridkega. »Tujci« ostanejo torej dokument, ki bo še v poznih časih pričal, da je bila v XIX. veku slovenska umetnost v domovini brez zaslombe in brez razumevanja, da so vladale pri nas razmere, ki so rodile genialne dekadente.

Vsebine ne bom pripovedoval, saj se kratko niti ne da povedati. Kritika tudi nima tega namena. Reči moram le še to, da so značaji in tipi v »Tujcih« naslikani ostro in jasno, kratko in plastično.

Cankar se je dvignil s to povestjo nad vse dosedanje, pa tudi nad vse svoje drame. To pa je pri vsem še najlepše: zrak se je že precej očistil, noč se je izpremenila vsaj v mrak in nekdanjih nerazumljivosti ni skoraj več. Cankar je postal dokaj jasen v svojem slogu in bizarnosti se je domalega otrešel.

In pa še nekaj! Cankar je prišel domov, na domača tla. Kozmopolitizem ga zapušča, lotil se je domačih snovi ter obdeluje domača aktualna vprašanja. To so naši značaji, domače tuge, naše tragedije. Naj bi ostal poslej vedno doma!

Toda -- zakaj ne more ostati brez tega »toda«! — filozofije nadčloveškega vagabundstva se naj otrese — in iznebi naj se tega obupnega pesimizma, ki lega na dušo čitatelju kot težka, neznosna mōra! To ozračje ni zdravo, in Cankarja bi globoko obžaloval, ako bi si radi tega njegovega pesimizma njegovi spisi ne mogli pridobiti nikdar tiste ljubezni, ki jo zaslužijo!

Umetnost je vesela, zdrava, bujna, srečonosna, a ne morilna, dušiča, le solze in vzdihе porajajoča. Življenje je polno žaloiger, smradu in blata. Ali tudi

solnca, dehtečega cvetja in radostne, zmagonosne ljubezni je vsaj nekaj vmes... in tega Cankar ne vidi? Jaz si želim življenja celega, z vseh strani, in Cankar ga nam da, če le hoče! — **B. Črtice.** Spisal Fr. Ks. Meško. Od Meškovega zdravogrčavega »Hrasta« do teh-le »Črtic« je minilo le par let, a Meško se je izpremenil popolnoma. Nekdaj zdrav, krepak, vesel, bujnega življenja poln realist, je postal sentimentalni lirik, mistik turobno razmišljajoče duše, bolno-napetih živcev, — njegovi spisi so prenasršeni skeleče trpkosti in mračne otožnosti. Vloče ga v brezliko abstraktnost in nemirno fantastnost, v sanje, kjer igrajo ulogo angeli, duhovi... Njegove zadnje črtice se čitajo kakor poezije v prozi, kakor vzneseni psalmi brez stihov. Ali ta poezija je boleha, ta sentimentalnospatetična dikcija nenaravna. Čuvstva so nezdrava, jokavoelegična, slog nemiren, včasih prisiljen. Ali vzlic temu: Meško je umetnik, ki zna iz ničeve tvarine ustvariti lepoto, žal, le kratkotrajne vrednosti. Ko je ustvarjal te »Črtice«, je bil rekonvalescent še nepomirjenih živcev; pisal jih je med preseljevanjem iz kraja v drug kraj, odtod ta nagla, pretrgana očrtanost in površnost v izdelovanju črtic. »Besede otožnosti« se čitajo kakor slovo semeniškega kandidata od sveta, v katerem pušča svoje srce. Pa zakaj ni Meško napisal rajši stihov? V prozi se čita to in ono pretirano, mlado, dà, mokro! Ali črtica je pisana briljantno, virtuožno... »Slika« je pendant k Cankarjevemu »Možu ob oknu«, toda izviren, dasi nič novega. A vsepovsod mrak, težka, krmežljava, žalobna jesen. »Razne poti« so najboljše črtica v tej zbirki. V njej je še nekaj zdravja in krepkosti nekdanje; solnce sije in rožice cveto, dasiravno je Tratnik malosimpatičen junak ljubezenskega romana. — »Sen poletne noči« po svoji ideji ni nič novega, nič originalnega. Mihaelova tehtnica je igrala že večkrat tako-le ulogo. Ali resničen in izvrsten je popis občutkov in misli, sanj in halucinacij bolnika, saj jih je opisal Meško umetniški po lastni izkušnji. Popisi polmračne in nočne narave so jasni in krasni. Naša sodba je, da te »Črtice« niso najboljše Meškove, a pravično je, da smo tudi omenili, kdaj in kako so nastale. Želeli bi pa, da se vrne pisatelj zopet k »hrastavemu« Mešku ter da zavrha poslej, ko je docela ozdravel, odločneje infiltracijo dekadentne sentimentalnosti od svojih umotvorov. Lirika v prozi je nekaj nenaravnega, prisiljenega ter v očitnem nasprotstvu z namenom pripovedne beletristike. — **C. Lajnar.** Slika iz življenja. Spisal F. J. Doljan. Pisatelj se brez povoda in tudi brez uspeha skriva za vedno nove psevdonime, saj ostaja sam vedno isti. Spoznati ga more vsakdo, ki se je zanimal za pisatelje zadnjih dveh desetletij. Ali prikrivanje, zatajevanje je — recimo — Doljanu prešlo že v kri. On je sila rahločuten in obziri se mu zapletajo med noge pri vsakem koraku. Kadar bi mogel in znal povedati moško, trdo in odkrito besedo, se zavije v celo tropo ljubeznivih izrazov, koleba med dvomi in opravičevanji ter poslikava svoje žive barve s sivimi tintami, da bi morda koga ne žalile. Bujnostrastni prizori in brutalnozdrave nature so mu simpatični, saj je sam zdrav; ali jedva se jim približa, mu upade pogum, pa začne škropiti okoli sebe eau de Cologne, rabi pavolo in pajčolane, pomeče šampanjke skozi okno ter zapoje svojo pesem, ki žvrgoli sentimentalno. Mož je tragična žrtev obzirov na druge! A mlad je še, in — upajmo! — otrese se tudi teh obzirov ter bo mislil in pisal čisto po svoji volji. Lajnar« je sedaj priprosta, vsakdanja povest za dober »rodbinski list«, kjer delajo »občutje« tragična resignacija, melanholija in sentimentalnost. Značaj Metke je najboljši, plastičen in čist, tudi resničen, domač; tudi Pavle je dobro

obdelan slovenski tip, le nekoliko preromantičen. Dejanje se vrši naravno, a konec je šablonski. Jezik . . . ali saj je knjižnico uredil Fr. Levec! Doljana prištevamo med najspretnейše in naljubeznivейše domače literate. Če bi bil do čitateljev nekoliko manj ljubezniv in pa nekoliko pogumnejši, recimo, brezobzirnejši, bi bil meni še simpatičnejši!

Fr. Govekar.

Navihanci. Okrogle povesti in prizori. Spisal Rado Murnik. Ljubljana 1902. Založil L. Schwentner. Str. 229. — Torej tudi Rado Murnik je začel izdajati svoje spise, ki jih je objavljaj najprej v »Ljubljanskem Zvonu«. Kdo ne pozna pri nas R. Murnika? Odkar je spisal svojega »Groga« (l. 1895.), prištevamo ga med najboljše mlajše beletriste. »Groga« je bil pravi dogodek v naši literaturi in nekateri literati so prorokovali, da postane ta izvrstna humoristična povest nekaj mejnik v slovenski novelistiki. Krasen slovenski slog, duhovita dikcija, naraven, dotedaj pri nas še neznan humor, ki si se mu moral od srca smejati, mestoma prepleten z resnimi, tragičnimi kontrasti — takšen je bil »Groga« Murnikov. Gospod Murnik utegne biti sam prepričan, da je njegov »Groga« najboljša njegova povest. Pozneje je spisal še več stvari, krajših in različne vsebine, v katerih je kazal svoj talent. Nekaj takih drobnejših slik je zbral Murnik pod jako srečnim zaglavjem »Navihanci« v lepo knjigo. Dostavljam takoj, da je med temi že znanimi »Navihanci« tudi nekaj novih obrazov. V vseh teh stvareh se leskeče izviren, vprav Murnikov humor. Murnik najde v neznatni situaciji vselej nekaj komičnega ter nam zna komični moment tudi lepo izraziti. Včasih pa išče humorja v besedah, v imenih samih, ki jih sestavlja čisto na svoj poseben način. To je njegova specialiteta. Ne rečemo, da tiči dosti smešnega ali humorističnega včasih v kakem imenu, ali predaleč ne kaže segati v tej smeri, kajti bilo bi škoda, če bi se takemu pripovednemu talentu, kakršen je Rado Murnik, očitalo, da se igra z besedami in imeni. Pravi humor tiči končno vendar le v značajih, v realnih situacijah, v konkretnih dogodkih, ne pa v besedah in imenih. Gosp. Murnik naj opazuje življenje in iz njegovih zapletkov in razpletkov naj črpa humor, saj je že dokazal, da to zna. Nisem nameraval pisati kritike dosedanjega literarnega dela Murnikovega, niti obširne ocene njegovih »Navihancev«. Naši ljudje naj si kupijo to lepo knjigo, pa naj jo čitajo, zlasti če so slabe volje. Čitatelj, ki se seznani s slavnimi čini teh »Navihancev« in se pri tem nikoli ne nasmeje, mora biti že zelo trda in kisla lesnika, ki sam v sebi nima ne kapljice humorja. Murnikova knjiga je prava rosa na naše suhoparno življenje in zato želim, da bi se ti »Navihanci« v par tednih vsi razkropili po Slovenskem ter razvedrili in razjasnili vsak čemerren slovanski obraz!

Predno končam, samo eno! Rado Murnik mi je všeč tudi zato, ker ima tolik respekt pred slovenskim jezikom. Kakor Jud srebrno krono, ogleda si Murnik trikrat, petkrat vsako besedo, predno jo »izda« med svoje čitatelje. Murnik piše počasi in pili vsak svoj spis tako dolgo, dokler ni »vse lepo gladko«. Murnikov jezik je zato lep in v stilistnem oziru vzoren. In to je tudi nekaj.

A. A.

Publikacije »Matice Srpske u Novom Sadu« za l. 1902.: Letopisa sta izšla že prva dva zvezka (knjiga 211. - 212.) z jako obširno vsebino zgodovinskega, literarnopovestniškega in leposlovnega značaja; aktualno sedaj zanima razprava Ilariona Ruvarca »Gjuradj Vuković, despot srpski, i Gjorgje Kastriot-

Skenderberg, vodj arbanaški, godine 1444«. — V »Knjigah Matice Srpske« so izšle kot broj 4. »Uspomene iz našeg crkveno-narodnog života« (doba 1867—1876) od dr. Teodora Mandića, ki prihajajo letos o cerkveno-političnem srbskem saboru v Karlovcih baš prav. — Posebno pozornost pa zasluži sociološka knjiga za narod (»iz zadužbine Petra Konjevića, sveska 98.«) »Zanati, zanatlije i naš narod. Napisao Ljubomir Lotić«. (Rokodelstva, rokodelci in naš narod.)

Dr. Fran Ilešič.

Hrvatska Matica. Slavenska knjižnica. Knjiga IX. Ivan S. Turgenjev. Izabrane pripoviesti. Svezak četvrti. Zagreb. 1901. M. 8°. 355 str. Ta četrti zvezek Turgenjevovih povesti obsega v hrvaškem prevodu Josipa Miškatovića te-le krajše povesti: »Prkonjica«, »Zapisci suvišna čovjeka«, »Tri susreta« in »Mumu«. Za njimi sledi Mirka Divkovića prevod daljše povesti »U predvečerje«. O imenitnosti Turgenjevovih povesti pisati, bi bilo odvišno delo. Konstatujemo, da so prevodi točni in lahko umevni.

Marko Marulić. Judita. Epska pjesma u šest pjevanja. Uredio i protumačio Marcel Kušar. Uvodom popratio Petar Kasandrić. Sa osam slika u slogu i pet izvornih umjetničkih priloga od Ot. Ivekovića i Cel. Medovića. Zagreb. 1901. Izdanje »Matice Hrvatske«. V. 8°. LXXI+114 str. U spomen četiri stote godišnjice oca umjetnoga hrvatskoga pjesništva Marka Marulića Spljetu-gradu njegovu zavičaju posvećuje Matica Hrvatska. Knjiga je, kakor kaže posveta, izšla v proslavo štiristoletnice, odkar je izšla prva hrvaška knjiga leposlovna. To priliko je porabila »Hrv. M.«, da izda redko delo prvega pesnika v krasni obliki, dostojni pesnika, Spleta, rojstnega mesta pesnikovega, in Matice same. G. Kasandrić je naslikal na kratko življenje Marulićevo, pa se počesto zaustavil pri kulturnih prilikah in zgodovinskih dogodkih Marulićeve dobe. G. Kušar je jezikovno raztolmačil pesem ter dodal kratko slovnico ikavskega narečja in Maruličevega jezika ter besednjak. Rečnik bi bil lahko še nekoliko popolnejši, n. pr. »uzdržati se« contineri, enthalten sein. Pesem sama seveda ni po obliki, ni po vsebini ne odgovarja današnjemu ukusu; ona je zanimiva kot prvi pojav hrvaške književne poezije.

R. Perušek.

Realna knjižnica. I. del. Zgodovinska učna snov za ljudske šole. 1. snopič. Sestavil Jos. Apih. Izdala »Slov. Šol. Mat.« v Ljubljani. 1902. — Presojati je knjigo z metodiškega, ne s historijskega stališča. Podatki seveda morajo biti točni. Na str. 68. je ponovljena ona samosvestna, ali napačna trditev o »miroljubnosti« starih Slovanov; ali so nadalje bile slovanske žene res vsekdar (?) zveste? Čemu pa so bile one strašne kazni, ki so zadele prešestnico? Toda to so malenkosti! — V knjigi (ki seza do l. 1000. po Kr.) je snov izbrana in obdelana zelo spretno; govori se o pradobi (lepo poglavje!), o klasiških narodih in poglavitno o Slovanih in Slovencih; izmed drugih narodov le o onih, ki so in v kolikor so bili v dotiki s Slovani. Posebno hvale vredno je, da se ozira g. pisatelj povsod, celo pri Egiptu (gl. str. 23.), na slovenske odnošaje. Želeli bi le, da bi podlaga pri zasnovi bile bolj osebe in manj epohe ter da bi se navajalo tudi poglavitno (pos. slovensko) slovstvo za posamezne odstavke; skoraj ironija je, da se cituje le — Stare! — Ker knjigo vrhutega odlikuje znani simpatiški slog delavnega g. pisatelja, smo ž njo prav zadovoljni.

Dr. Jos. Tominšek.